

Струк Н. С.,
к.е.н., доцент, докторант Львівського національного університету
імені Івана Франка

ВПЛИВ СТРАХОВОГО РИНКУ НА ДІЛОВЕ ПАРТНЕРСТВО ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Стаття присвячена вивченню страхування у ринковій економіці та практичному використанню світового досвіду у сфері страхування для визначення механізмів впливу страхового ринку України на ділове партнерство підприємств. Запропоновано шляхи реформування системи соціального забезпечення, вдосконалення державного регулювання страхової діяльності, адаптації та гармонізації українського страхового законодавства до європейських норм і стандартів, що забезпечить успішне ділове партнерство підприємств у період входу України у світове економічне господарство.

Article deals with the studies of insurance in the market economy and practical of insurance experience of market economy countries for determination vehicle influence of the national market of insurance of Ukraine for business partnership enterprises. Suggest the ways of reformation of social security, the improvement of legal regulation of insurance activity in Ukraine, adaptation and harmonization of Ukrainian insurance legislation according to European standards. The development of the insurance market of Ukraine will guarantee successful business partnership enterprises on period to integration of Ukraine into the world economy.

Постановка проблеми. Розвиток світової економіки та міжнародних відносин, входження України до системи світових господарських зв'язків зумовлюють необхідність розвитку національного страхового ринку для забезпечення ефективного ділового партнерства підприємств України. Міжнародна практика свідчить, що страхування у ринковій економіці є надійним способом захисту суб'єктів ринку та кожного окремого власника, одним із головних джерел залучення інвестиційного капіталу до національної економіки. Ринкова трансформація національної економіки зумовлює необхідність наукового дослідження міжнародного ринку страхування та використання світового досвіду, що забезпечить підґрунтя для успішної реалізації угод

ділового партнерства суб'єктів підприємництва, стабільшого розвитку національної економіки, подальшої євроінтеграцію. Вивчення страхової сфери охоплює економічні, правові і соціальні аспекти та має вкрай важливе значення. Створення сприятливих умов для розвитку страхування в Україні потребує проведення глибоких теоретичних досліджень та надання рекомендацій, які можуть стати важливими для ефективного функціонування національного страхового ринку.

Проблема неналежної уваги до страхової сфери як ключового чинника економічної безпеки ділового партнерства підприємств України значно загострюється з урахуванням вступу України до СОТ та можливості запровадження режиму поглибленої вільної торгівлі з ЄС. За оцінками науковців, негативний ефект вступу до СОТ спостерігатиметься для таких видів діяльності: риболовецька (індекс випуску продукції знизиться до 0,41), гірничодобувна (0,88), машинобудування (0,82), харчова промисловість (0,90), сільське господарство і мисливство (0,92); деревообробна (0,93), комунікаційні послуги (0,99), інші послуги (0,98) [9].

Проїстотний вплив вступу до СОТ на обробну промисловість, сільське господарство, торгівлю, транспорт і зв'язок (з питомою вагою в обсязі ВВП близько 60 %) вказують і експерти "Проекту аналізу економічних наслідків вступу до СОТ" [8]. Якщо ж врахувати, що 60 % обсягу сільськогосподарської продукції виробляється у дрібнотоварних особистих господарствах селян, а близько 30 % загальної кількості сільськогосподарських підприємств та 40 % харчової промисловості працюють збитково, або не мають стабільних фінансових результатів, то необхідність структурних змін в інвестиційній сфері, концентрації виробництва в агропромисловому комплексі (АПК) стає вкрай нагальною [8].

Окремо доцільно зазначити роль страхування у зміцненні економічної безпеки партнерства підприємств в умовах бездіяльності державних інституцій у захисті бізнесу від кримінальних посягань ("рейдерства", корупційних та дискримінаційних дій деяких представників органів державної влади). Особливо вразливим до впливу таких чинників ризику є сектор малого бізнесу, розвиток якого в умовах недосконалої конкуренції та дій природних монополістів залишається високоризиковим, з відповідним зростанням вартості кредитних ресурсів як джерела інвестування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток страхової справи зробили як зарубіжні, так і вітчизняні

вчені. Суть страхування в економічній системі досліджується у працях: Г. Бадера, К. Воблого, Л. Дробозіної, Є. Коломіна, Л. Корчевської, А. Манеса, А. Плешкова, В. Райхера, Л. Рейтмана, В. Родіонової, К. Турбіної, В. Шахова та ін. Серед відомих українських дослідників відзначимо роботи В. Базилевича, А. Банасінського, Н. Внукової, С. Єфімова, О. Заруби, М. Клапківа, А. Поддєрьогіна, С. Осадця та ін. Науковцями, які ґрунтовно й уже тривалий час працюють із проблемами ділового партнерства господарюючих суб'єктів є: Ветров А., Воронов С., Хохлов Е., Долгов С., Покровський А. Козик В., Панкова Л., Карп'як Я., Григор'єв О., Босак А., Савинов Ю., Коршунова Л., Кормнов Ю., Недужий І., Фамінський І., Ткаченко Н., Доктор А. та ін. [4]. Проте проблема впливу розвитку страхового ринку України на реалізацію партнерських угод потребує пильнішої уваги.

Наукові та літературні джерела містять багато визначень економічної категорії “страхування”, аналіз її розвитку в різних економічних суспільствах. Так, на початку ХХ ст. німецький вчений А. Манес представляв страхування як вид економічної передбачуваності, та, водночас, як організацію, що ґрунтується на самодопомозі [5]. Російський дослідник К.Г. Воблий за радянських часів розглядає страхування, як вид господарської діяльності на основі солідарності та передбачуваності, які мають на меті покриття майбутнього нестатку, який викликаний настанням страхового випадку. Однак вказаний підхід побудований виключно на інтересах страхувальників, хоча страхування – це також вид бізнесу. Вчені Л. Рейтман, В. Родіонова, Л. Дробозіна, О. Заруба в сучасних умовах розглядають страхування як фінансову категорію, коли страхування виступає як сукупність особливих замкнених перерозподільних відносин між його учасниками з приводу формування цільового страхового фонду за рахунок грошових внесків, який призначений для відшкодування можливого збитку при настанні страхового випадку [10]. За таким підходом страхові відносини розглядаються не як частина суспільних відносин, а як особливі відносини, що мають розподільчий характер і є пріоритетними. Не враховується, що страхувальник та страховик є суб'єктами страхового партнерського зобов'язання в межах певного економічного інтересу, а страхування є прибутковим видом підприємницької діяльності.

Низка вчених, таких як: В. Райхер, В. Шахов, Н. Внукова вважають, що страхування – це економічна категорія, що пов'язана з економічними відносинами в процесі створення і використання страхових фондів [6]. У цьому випадку також не вра-

ховуються економічні інтереси страховика, хоча фінансовий механізм страхування відображений таким чином, що забезпечує реалізацію інтересів усіх суб'єктів страхових відносин.

Сучасні вітчизняні вчені В. Базилевич, К. Базилевич розглядають зміст страхування з позицій економічної необхідності створення зазначеного різновиду людської діяльності, у соціальному плані, в юридичному аспекті, міжнародному аспекті [11], проте, визначення терміну страхування не наводять.

Формування цілей статті. Метою дослідження є виокремлення сприятливих умов для забезпечення ефективного функціонування ринку страхових послуг, що забезпечить успішне ділове партнерство підприємств України. Об'єктом дослідження є сукупність фінансово-економічних партнерських відносин підприємств. Як у теоретичному, так і в практичному плані дослідження, насамперед, орієнтоване на вирішення найбільш актуальних проблем та визначення шляхів розвитку страхування в Україні для забезпечення економічної безпеки при реалізації партнерських угод на ринку. Предметом дослідження є страхування в умовах ринкової економіки, шляхи адаптації світового досвіду з позиції реалізації національних інтересів України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед фінансових угод купівлі-продажу послуг доволі вагомими є страхові партнерські угоди [4].

З 11-го квітня 1996 року введено в дію Закон України “Про страхування”, який регулює відносини у сфері страхування і спрямований на утворення ринку страхових послуг, посилення страхового захисту майнових інтересів підприємств, установ, організацій та громадян [1]. Як вказується у цьому законі, страхування – це вид економічно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування, або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій)[1]. Відомо, що страхування може бути добровільним і обов'язковим: добровільне страхування здійснюється на основі договору між страхувальником та страховиком (загальні умови і порядок проведення добровільного страхування визначаються правилами страхування, що встановлюються страховиком самостійно); обов'язкове страхування встановлюється законами України [1, с. 50]. Страховики можуть здійснювати страхову діяльність через страхових посередни-

ків (страхових агентів і страхових брокерів). Небанківські фінансові посередники займають значно меншу частину ринку України. Найбільш розвинуті страхові компанії, займають 7 % від всього ринку фінансових послуг та 89 % від небанківського ринку фінансових посередників [10].

Страхова сфера забезпечує захист майнових інтересів громадян та суб'єктів підприємницької діяльності, широко використовується для забезпечення майнової відповідальності, є вагомим основою фінансово-кредитної системи держави, виступає дієвою формою накопичення інвестиційних ресурсів та позичкового капіталу. У розвинених країнах страхова сфера є основним чинником розвитку підприємництва та вагомим джерелом венчурного капіталу. Проблема розвитку страхової сфери в Україні набуває особливої актуальності, у зв'язку зі втратою нашої держави позицій у світових рейтингах конкурентоспроможності національних економік. Вичерпано потенціал екстенсивного зростання, у тому числі й за рахунок репатріації вивезеного з України капіталу, відсутня акумуляція коштів для модернізації економіки, – у перспективі це загрожуватиме подальшим відставанням України за рівнем конкурентоспроможності. Саме тому значної уваги від органів державного управління потребує виокремлення страхової сфери в системі чинників конкурентоспроможності національної економіки та розгляд страхування як ключового чинника розвитку і безпеки ділового партнерства підприємств. На сьогодні страхова сфера не виконує ці завдання. Страхове поле України за основними видами страхування ризиків є освоєним у межах 10 % порівняно з 90-95 % у розвинутих країнах, спостерігається істотне відставання розвитку страхового ринку України від країн Європи (0,05 % загальноєвропейського обсягу страхових послуг; перерозподіл лише 3,3 % ВВП проти 8-10 % у розвинених економіках) у 2007 році [11].

За умов посилення підприємницьких ризиків достатнього поширення у країнах із ринковою економікою отримали такі види страхування, як страхування відповідальності роботодавця за шкоду, завдану життю, здоров'ю працівника; страхування професійної відповідальності; страхування відповідальності виробника за якість продукції, практика здійснення яких повинна враховуватися при впровадженні зазначених видів в Україні. Сучасний етап розвитку світової економіки й міжнародних відносин характеризується посиленням інтеграційних процесів, що призводять до формування спільних стандартів й у сфері страхування.

Чинники, які перешкоджають розвитку страхової сфери в Україні:

1. Значне зниження рівня контролю та ролі держави у страховій сфері через скорочення кількості державних та активне збільшення кількості недержавних страхових компаній. Відповідно, послаблення державного контролю сприяє розвитку та використанню різноманітних "псевдо" страхових схем, що веде до тінізації цього сектору.

2. Низький рівень довіри до фінансових інституцій та страхової культури в Україні як підприємницького середовища, так і населення загалом, зумовлений нестабільністю фінансово-кредитної сфери у період розпаду Радянського Союзу.

3. Олігополістичний характер конкуренції на ринку (питома вага трьох найбільших страховиків за обсягами надходження страхових платежів становить близько 50 %, а найбільших десяти – 90 % [11]) та регіональні диспропорції розвитку страхового ринку в країні.

4. Недостатній фінансовий потенціал вітчизняних страхових компаній (загальна сума резервів вітчизняних страхових компаній відповідає резервам однієї–двох потужних компаній у розвинених країнах; відношення виплат до прибутків вітчизняних страхових компаній майже у 8 разів менше, ніж на розвинутих страхових ринках; питома вага інвестицій в економіку та державні цінні папери у структурі активів вітчизняних страховиків становлять лише, відповідно, 0,4 і 0,6 % загальних обсягів – станом на 2007 р. [11]).

5. Відсутність належної мотивації та усвідомлення потреби добровільного страхування (наприклад, без вимоги фінансово-кредитних установ при укладанні кредитних договорів та договорів іпотеки тощо) у суб'єктів підприємницької діяльності.

Разом з тим слід констатувати й позитивні тенденції у розвитку страхової сфери України – зростання обсягів резервів страхових компаній, випередження темпів росту страхових платежів порівняно з темпами росту страхових виплат, збільшення обсягів сплачених статутних фондів страхових компаній тощо.

Вказаним вище зумовлена необхідність зміни відношення державних інституцій до розвитку страхової сфери. Зазначимо, що висока рентабельність, а також можливості застосування тіншових схем, податкового планування, пов'язані зі специфікою страхової справи, стимулюють ініціативи страхувальників щодо формування інституційного базису страхової діяльності без урахування соціально-економічних наслідків у масштабах усієї економіки країни.

Висновки та перспективи дослідження. З метою забезпечення належного розвитку страхової сфери в Україні, а також посилення її ролі як основного чинника безпеки ділового партнерства підприємств, на державному рівні доцільно реалізувати такі першочергові заходи:

1. Забезпечити цільовий програмний розвиток страхової сфери в Україні та у регіонах, розробивши Національну програму розвитку страхової сфери й відповідних регіональних програм (або включення конкретних заходів розвитку страхового ринку у програми соціально-економічного розвитку України та регіонів). Мета заходів програм розвитку страхової сфери – усунення структурних диспропорцій в її розвитку, включення параметрів розвитку страхової сфери до переліку показників економічної безпеки підприємництва.

2. Посилити участь страхової сфери у забезпеченні доступу вітчизняних підприємств до фінансово-кредитних ресурсів та конкурентних позицій на зовнішніх ринках. Одним із механізмів ефективного захисту майнових інтересів підприємств-страхувальників у розвинутих державах світу є створення страхових гарантійних фондів у формі неприбуткових державних чи комунальних організацій.

3. Забезпечити ефективний захист майнових інтересів страхувальників шляхом запровадження інституту обов'язкового державного страхового нагляду, з боку держави, за діяльністю страхових компаній (практика більшості країн Європи).

4. Сприяти розвитку інститутів ефективної саморегуляції страхової сфери. Важливим є завдання приведення норм національного страхового законодавства, відповідно до вимог СОТ та ЄС, принципів та стандартів Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю.

Використання наданих пропозицій на практиці дозволить значно посилити наявні традиційні механізми державного сприяння розвитку ділового партнерства підприємств України, а створення гарантійних страхових фондів сприятиме зміцненню економічної безпеки вітчизняних підприємств та можливостей їх доступу на зовнішні ринки, розвитку венчурних компаній тощо. Розвиток страхової сфери може також слугувати дієвим механізмом зниження ризиків вітчизняного соціального капіталу, зокрема в системі міжнародних міграційних процесів.

Література

1. Закон України “Про страхування” від 07.03.96 р. № 85/96-ВР

2. Євченко Ю.В. Сучасна структура, стан та тенденції розвитку страхового ринку України в умовах переходу до економіки ринкового типу // Вісник Української Академії державного управління при Президентіві України, 1999. – № 4. – С. 190-199.

3. Осадець С.С. Страхування: Підручник. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.

4. Струк Н.С. Аналіз і оцінка ділового партнерства підприємств в умовах ринку. – Препринт, Львів: ІРД НАН України. – 1997. – 93 с.

5. Теория и практика страхования. Учебное пособие / Под общей редакцией Турбиной К.Е. – М., 2003. – С. 22.

6. Шахов В.В. Фінанси, грошовий обіг, кредит. – 2002.

7. Шумелда Я.П. Страхування. – Київ, Міжнародна агенція "Бізон", 2007. – 377 с.

8. Юлдашев Р. WTO: цена присоединения //REMARK. – № 3. – 2007. – 32 с.

9. Shnyrkov A., Rogach A., Kopystyra A. Ukraine's joining the WTO10. : Realities and Challenges // Transition Studies Review. – Vol.13. – № 3. – 2006. – P. 513-524.

11. <http://www.kraina.org.ua/ua/module/finance/conception/448/alternative/>

12. <http://www.niss.gov.ua/> Стратегічні пріоритети, 2007.